

Élelmiszer és víz útján terjedő járványok kivizsgálására szolgáló kérdőív eszköz

Iránymutatás

Javasolt hivatkozás: Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ. Élelmiszer és víz útján terjedő járványok kivizsgálására szolgáló kérdőív eszköz – Iránymutatás [2016. október], Stockholm, 2016.

© Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ, Stockholm, 2016.

Tartalom

Háttér	3
A kérdéstár elkészítésének módszertana	3
Iránymutatás	4
A kérdéstár használata	4
1. lépés: Kizáró feltételek.....	4
2. lépés: Szerkessze meg a kérdőívet.....	4
3.a lépés: Egy kérdező tölti ki a kérdőívet	6
3.b lépés: Önállóan kitöltött kérdőívek	6

Háttér

Az élelmiszer és víz útján terjedő járványok a morbiditás és a gazdasági veszteség fontos okait képezik az Európai Unióban (EU) és az Európai Gazdasági Térségben (EGT) azok gyakori előfordulása és alkalmankénti súlyossága miatt. 2010-ben az Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ (ECDC) [„EU dimenzióval rendelkező, élelmiszer és víz útján terjedő járványok kivizsgálására és azok kitörésére való reagálásra szolgáló eszköztár”](#) projektje, amelyet a dán egészségügyi ellenőrző intézet (Statens Serum Institut, Koppenhága, Dánia) és a norvég közegészségügyi intézet (Nasjonalt folkehelseinstitutt, Oslo, Norvégia) irányított, egy sor eszközt eredményezett az élelmiszer és víz útján terjedő, európai járványok kivizsgálásának támogatására. Az eszköztár 5. eszköze volt az első kísérlet, hogy egy kérdéshalmazból kérdőív mintákat hozzanak létre.

2015. februárban az ECDC szakértői találkozót szervezett, hogy feltérképezzék a különböző gyakorlatokat a járványügyi vizsgálati kérdőívek elkészítése és adminisztrációja terén az EU/EGT tagállamokban, és hogy azonosítsák a lehetséges utakat a több országot érintő és nemzeti járványügyi kivizsgálások támogatására. Ez a találkozó hangsúlyozta az eszköztár 5. eszköze frissítésének szükségét, amelyet túlságosan általánosnak tartottak. Javasolták, hogy fejlesszenek ki egy kérdéstárat (a kérdések kiterjesztett halmazát) és kérdőív sablonokat, hogy támogassák az élelmiszerrel és vízzel terjedő járványok kivizsgálását (a találkozóról szóló beszámoló kérésre elérhető). Az igény kielégítése céljából a holland nemzeti közegészségügyi és környezetvédelmi intézet (RIVM, Bilthoven, Hollandia) kezdeményezte és irányította az „Élelmiszer és víz útján terjedő járványok kivizsgálására szolgáló kérdőív eszköz” elnevezésű projektet. A frissített eszköz célja helyi, nemzeti vagy nemzetközi szinten az élelmiszerrel és vízzel terjedő járványok kivizsgálása során végzett leíró és elemző vizsgálatokban alkalmazott kérdőívek elkészítésének támogatása.

A kérdéstár elkészítésének módszertana

Az „EU dimenzióval rendelkező, élelmiszer és víz útján terjedő járványok kivizsgálására és azok kitörésére való reagálásra szolgáló eszköztár” 5. eszközeit használták kiinduló pontként a kérdéstár elkészítéséhez. E-mailben vették fel a kapcsolatot az [ECDC FWD-Network](#) (élelmiszer és víz útján terjedő járványokkal foglalkozó hálózat) tagjaival, és arra kérték őket, hogy osszák meg az élelmiszer útján terjedő járványok kivizsgálása során használt kérdőíveket. 41 kérdőívet gyűjtöttek össze 13 különböző EU/EGT tagállamból.

Ennek kiegészítéseként ad hoc internetes keresést végeztek, hogy további hipotézis felvető kérdőíveket találjanak az élelmiszer és víz útján terjedő járványokkal kapcsolatosan. A kérdőíveket az alábbi honlapokon találták: Az Egyesült Államok Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központja (egy kérdőív), az oregoni egészségügyi hatóság és a minnesotai egészségügyi minisztérium az Egyesült Államokban (kettő, illetve egy kérdőív), valamint a [Nemzetközi Járványúzeum](#) (nyolc kérdőív). Ezenfelül két kérdőívet nyújtottak be „Lessons learnt from a birthday party: A Bacillus cereus outbreak, Bari, Italy, January 2012, Martinelli et al. Annali dell'Instituto Superiore di Sanita. 2013; 49(4):391-394” cikk szerzői közvetlen kapcsolatfelvételt követően.

A begyűjtött kérdőívek többsége nem angol nyelvű volt. Ezeket a kérdőíveket fordítóprogramok és az RIVM és az ECDC szakértőinek ismeretei segítségével lefordították.

Az élelmiszer és víz útján terjedő járványok kivizsgálására szolgáló kérdőív eszköz tartalmaz: 1) egy iránymutató dokumentumot, amely bemutatja a háttér-információkat, a módszertant és az eszköz alkalmazásának módját, valamint 2) egy kérdéstárat, amelyet a járványügyi vizsgálati kérdőívek elkészítéséhez lehet felhasználni.

Az iránymutatás és a kérdéstár előzetes változatát véleményezés céljából megosztották az ECDC FWD-Network-kel. Továbbá 2016. szeptember 9-én egy szakértői találkozót szerveztek, hogy kritikus módon tekintsék át az iránymutatást és a kérdéstárat, és azonosítsák a következő lehetséges lépéseket az élelmiszer és víz útján terjedő járványok kivizsgálására szolgáló kérdőív eszköz projekt számára (a találkozóról szóló beszámoló kérésre elérhető).

Az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság (EFSA) [élelmiszer-osztályozási és -leíró rendszerét](#) (Foodex2) használták fel, hogy biztosítsák a kérdéstárban felsorolt élelmiszerek átfogó jellegét és a szövegét. A kérdéstárban felsorolt élelmiszerek megnevezésének összehangolása a FoodEx2-vel lehetővé teszi az érintett személyek élelmiszerfogyasztásának és az adott uniós tagállamban várható élelmiszerfogyasztásnak az összehasonlítását az [EFSA átfogó európai élelmiszer-fogyasztási adatbázisa](#) alapján.

Az [élelmiszerekre és a takarmányokra vonatkozó gyorsvészjelző rendszeren](#) (Rapid Alert System for Food and Feed; RASFF) keresztül kiadott értesítéseket használták fel annak ellenőrzésére, hogy az összes, szennyezettnek talált élelmiszert felsorolták a kérdéstárban.

A kérdéstárat 20 kategóriára osztották fel (például utazással kapcsolatos kérdések, halak és mészhéjúak, tej és tejtermékek). A legtöbb kategóriát alkategóriákra osztották, hogy megkönnyítsék a kérdéstípusok és élelmiszerek azonosítását. A felsorolt élelmiszerek olyan élelmiszerek, amelyeket nyersen vagy nem kellően hőkezelt állapotban fogyasztanak vagy készítenek elő, illetve olyan előkészítő vagy főző folyamatok használatával, amelyek hajlamosak a szennyeződésre. A kérdéstár nem tartalmazza az országra specifikus élelmiszereket vagy ételeket.

A kérdéstárat – és így magukat a kérdéseket is – elsősorban a járvány adathalász/hipotézisfelvető fázisa számára fejlesztették ki, azonban könnyedén módosíthatók az elemző epidemiológiai vizsgálatokban történő felhasználás számára.

Iránymutatás

A kérdéstár használata

A kérdéstárat az élelmiszer és víz útján terjedő járványokat kivizsgáló epidemiológusok és élelmiszer-biztonsági szakértők általi használatra szánták. Minden egyes járványügyi vizsgálat esetén a megfelelő kérdéseket kell kiválasztani a testreszabott kérdőív elkészítéséhez. A kérdéstárban nem található, de a vizsgálat céljához szükséges kérdéseket a kérdőívet elkészítő szakértőnek kell hozzáadnia. Szívesen vesszük a kérdéstárhoz adandó kérdésjavaslatokat, küldje azokat e-mailben az FWD@ecdc.europa.eu címre.

1. lépés: Kizáró feltételek

Minden vizsgálat esetében meg kell határozni a kizáró feltételeket, és ezek alapján azonosítani kell azokat a kérdéseket, amelyek segítenek Önnek kizárni a kérdezett személyeket (lásd az 1. táblázatban szereplő példákat). Egyértelműen meg kell jelölni ezeket a kérdéseket, hogy így a kérdező könnyen felismerje, hogy az esetet ki kell zárni, és ezért a kérdezést be kell fejezni. .

1. táblázat: Példák a kizáró feltételként használható kérdésekre

Kizárás	Fejezet	Feltett kérdés	Például zárja ki, ha a kérdezett személy az alábbiakat válaszolja...
Nem utazással összefüggő járvány vizsgálatának ideje alatt külföldre utazók	3	Tett látogatást egy másik országban a megbetegedését megelőző 7 napban?	Igen, külföldön voltam abban az időszakban
Tünetmentes esetek	2	Mikor jelentkeztek az első tünetek?	Nem voltak tüneteim
Másodlagos esetek	2	A háztartásában jelentkeztek bárki másnál hasonló tünetek korábban?	Igen, a férjemnél a hasmenés 2 nappal korábban kezdődött, mint nálam.

2. lépés: Szerkessze meg a kérdőívet

Válassza ki a szükséges kérdéseket és bevezető szöveget a kórokozó, a járvány típusa és a kérdőív kitöltésének módja alapján.

Haladjon végig a kérdéstáron és törölje a nem szükséges kérdéseket, illetve másolja át a használni kívánt kérdéseket egy új dokumentumba.

Fontos megjegyzés: Több országot érintő járványok esetén ne változtassa meg, illetve ne törölje a kérdések és válaszok egyedi azonosítóját (a zárójelben lévő, dőlt betűs szám a kérdés/válasz után, például 0014a). Az azonosítók lehetővé teszik a különböző nyelveken kitöltött kérdőívekből származó eredmények könnyű összehasonlító elemzését.

Az alábbi 1. melléklet javaslatokat tesz arra, hogy a kérdőívbe mely kérdéscsoportok felvételét kell mérlegelni a feltételezett vagy azonosított kiváltó tényező alapján. Az 1. mellékletet az élelmiszerekre és a takarmányokra vonatkozó gyorsvészjelző rendszer (RASFF) értesítések, a legújabb, szakmai értékelésen átesett cikkek, valamint az eszköz kifejlesztésében részt vevő szakértőktől kapott visszajelzések használatával készítették el. Az 1. melléklet nem teljes körű.

A bevezető szöveg a kérdezett személy eligazítását szolgálja a kérdőívben. A bevezetést mindig két változatban adjuk meg: egyet a telefonon vagy személyesen, kérdező által kitöltött kérdőív, egyet pedig az önállóan kitöltött kérdőív esetére. Amennyiben a kérdőívet egy kérdező tölti ki, fel kell olvasnia a kiválasztott szöveget az egyes kérdésblokkok bevezetéseként. A bevezető szöveg félkövér és egy zöld keretben foglal helyet, ahogy az alábbiakban látható:

Kérdező: A beszélgetést a jelenlegi gyomor-bélrendszeri betegségével kapcsolatos kérdésekkel folytatjuk.

Önálló kitöltés: A következő kérdések az Ön jelenlegi gyomor-bélrendszeri betegségével kapcsolatosak.

Ha adott típusú vagy formátumú válasz szükséges, egy javaslat látható zárójelben, *dőlt betűvel* (például *(év/hónap/nap)*).

Dolgozza át a kérdőívet

Ha egyes élelmiszerek vagy kérdések hiányoznak a kérdéstárból, hozzáadhatja azokat a saját kérdőívéhez, és küldhet visszajelzést az ECDC-nek a kérdéstár online változat frissítése céljából.

Számos kérdés esetén „igen/nem/ismeretlen” a lehetséges válaszok. Egy alternatív lehetőség az „igen/valószínűleg igen/valószínűleg nem/nem” használata, amely lehetővé teszi az „ismeretlen” válaszok elkerülését, és amely figyelembe veszi a táplálkozási szokásokat. Ha ezt az alternatívát szeretné használni, cserélje ki a válaszokat a kérdőívben.

Határozza meg a referencia időszakot és töltsse ki előre a kérdőívet

A referencia időszak az az időszak, amelyről információkat gyűjtenek a kérdezett személytől. Általában napokban vagy hetekben fejezik ki, a járvány (feltételezett) kórokozójának lappangási ideje alapján. Az 1. mellékletben javaslatokat talál a referencia időszakra. A kérdőívben helyettesítse be a [T]-t a vizsgálatban megállapított referencia időszakkal.

Mielőtt elkezdi a kérdezést, töltsse ki az 1. fejezet „előre kitöltendő kérdések” részét azokkal az információkkal, amelyekkel már rendelkezik a járványról, és relevánsak az esetek vonatkozásában. Ezután megerősítheti a válaszokat, ha szükséges, a kérdés közben.

Töltsse ki az összes, szögletes zárójelben [ ] lévő és sárgával kiemelt mezőt. Például az [ország] arra utal, hogy be kell írnia az ország nevét. A kérdés során a kérdőív felolvasásának megkönnyítése érdekében törölje a kiemelt szöveget és a szögletes zárójeleket.

Döntse el, hogy szerepeljen-e a kérdőívben ételnapló (19. fejezet) és véglegesítse a kérdőívet

Használja a 19. fejezetben szereplő ételnaplót a rövid lappangási idejű betegségek esetén. Legjobban a betegség kezdete előtti három nap vonatkozásában használható. Hét nap a felső határ, mivel az érintett személy kikérdezéséhez képest a betegség gyakran már hetekkel korábban kezdődött.

Végül, adja meg a kérdőív dátumát és/vagy verzióját, hogy követni lehessen a kérdőív lehetséges változásait a járvány lefolyása közben.

3.a lépés: Egy kérdező tölti ki a kérdőívet

A kérdezőnek ismernie kell a kérdőívet, mielőtt megkezdí a kérdezést, és ideális esetben fel kell készíteni a kikérdezések levezetésére. A kérdőív egyes kérdéseivel vagy részeivel kapcsolatos kérdésekkel vagy kételyekkel a kikérdezés megkezdése előtt kell foglalkozni.

Megközelítési folyamat kérdezők számára

- Olvassa el a kérdőívet és a bevezető szöveget. Kérjen magyarázatot a járványügyi vizsgálat koordinátorától, ha valami nem világos Önnek.
- Ellenőrizze le, hogy minden szükséges információ és anyag rendelkezésére áll az érintett személy felhívásához. Legyen tudatában annak, hogy át kell fogalmaznia a bevezetést és a kérdéseket, ha nem az érintett személyt kérdezi ki, hanem például a házastársát vagy valamelyik szülőjét.
- Hívja fel a kérdezett személyt. Használja a kérdéstárban javasolt szöveget a bemutatkozáshoz és a hívás okának elmondásához.
- Folytassa le a kikérdezést, ha megkapta a beleegyezést.

Tippek és trükkök

- Kerülje, hogy részleteket adjon meg a járványról (különösen a lehetséges közvetítőkről), amíg a kikérdezést be nem fejezte. „Nem szeretném befolyásolni az Ön válaszait, ezért kérem, előbb haladjunk végig a kérdéseken, és azután megválaszolom az Ön kérdéseit.”
- Használjon naptárt a betegség kezdete előtti időszak meghatározásához, amelyről kérdéseket szeretne feltenni (referencia időszak). Említse meg a kezdő és befejező napokat, valamint a hét napjait is (például július 7. csütörtöktől július 13. szerdáig).
- *(magyarban nincs „am” és „pm”, ezért ez a mondat nem fordítható le - a fordító megjegyzése)*
- Javasolja a kérdezett személynek, hogy vegyen elő egy naptárat a dátumok azonosításához.
- Hangsúlyozza, hogy azt is szeretné lejegyezni, hogy mit kóstoltak meg, még akkor is, ha csak egy vagy két falatot ettek belőle. Egyes emberek számára ez nem számít „evésnek”.
- Ha egy gyermek helyett a szülő vagy gondozó válaszol, rendszeresen emlékeztesse a kérdezett személyt, hogy a gyermek nevében válaszol.
- Ha a válaszadó igennel felel a felsorolt élelmiszerek valamelyikére, bizonyosodjon meg róla, hogy arról az élelmiszerről felteszi a részletesebb kérdéseket is.
- A legtöbb kérdésnél megtalálható az „ismeretlen” vagy „nem tudom/nem emlékszem” válaszlehetőség. Különösen hosszabb referencia időszakok, valamint (az érintett személy helyett) rokonok kikérdezése esetén szükséges ez a lehetőség. Azonban mindig próbáljon igen vagy nem választ szorgalmazni.

3.b lépés: Önállóan kitöltött kérdőívek

Az eset postai úton vagy e-mailben kapja a kérdőívet. Ez azt jelenti, hogy a kérdőívnek és a kísérő levélnek/e-mailnek világosnak és átfogónak kell lennie. Mérlegelje egy telefonszám feltüntetését, amelyen az eset kérdés esetén felhívhatja Önt. A kísérőlevél tartalmazza a bevezetést a járványügyi vizsgálatról és a kérdőívvel kapcsolatosan. Tippeket is adhat a kérdőív megválaszolására (lásd az alábbi példákat).

1. melléklet Javasolt referencia időszakok és mérlegelendő kérdéscsoportok a hipotézis felvető kérdőív elkészítéséhez feltételezett/megerősített kórokozókra lebontva

	Salm	Campy	Shig	STEC	LM	BC	SA	NoV	HAV	HEV	Crypto	Giardia
Referencia időszak	7 nap	7 nap	7 nap	7 nap	4 hét	1 nap	1 nap	3 nap	6 hét	6 hét	12 nap	14 nap
Általános és demográfiai kérdések	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Betegséggel kapcsolatos kérdések	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Utazással kapcsolatos kérdések	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Étkezési szokások, allergiák és diéta	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Bevásárlás, éttermek és egyéb étkezdék	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Zöldségek és zöldségkészítmények	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
Gyümölcsök és gyümölcskészítmények	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X
Diófélék és magok	X											
„Szuperételek”	X								X			
Hús és húskészítmények	X	X	X	X	X	X	X			X	X	
Halak és mészhéjúak	X		X		X	X	X	X	X	X		
Tej és tejtermékek	X	X	X	X	X	X	X		X		X	
Tojás és tojáskészítmények	X	X			X	X	X					
Egyéb élelmiszerek	X				X	X	X		X		X	
Élelmiszerek kisgyermek számára	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Víz és vízalapú italok	X	X	X	X		X		X	X	X	X	X
Érintkezés állatokkal	X	X		X			X			X	X	
Ételnapló	X	X	X	X		X	X	X				X
Záró kérdések	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Referenciák	[1], RASFF	[2], RASFF	[3], RASFF	[4], RASFF	[5], RASFF	[6], RASFF	[7], RASFF	[8], RASFF	[8], RASFF	[8]	[9, 10]	[10]

Salm = *Salmonella*; Campy = *Campylobacter*; Shig = *Shigella*; STEC = shigatoxin termelő *Escherichia coli*; LM = *Listeria monocytogenes*; BC = *Bacillus cereus*; SA = *Staphylococcus aureus*; NoV = norovírus; HAV = hepatitis A vírus; HEV = hepatitis E vírus; Crypto = *Cryptosporidium*; Giardia = *Giardia lamblia*.

- (1) **Silva C, Calva E, Maloy S.** One Health and Food-Borne Disease: Salmonella Transmission between Humans, Animals, and Plants. 2014; **2**: OH-0020-2013.
- (2) **Klein G,** ed. *Campylobacter*. Features, detection, and prevention of foodborne disease. 1st ed. Amsterdam: Academic Press/Elsevier inc., 2017: 160.
- (3) **Berger S.** *Shigellosis: Global Status*. 2016 edition ed. Los Angeles, California, USA: Gideon Informatics, 2016.
- (4) **Rivas M, et al.** Risk Factors for Shiga Toxin-Producing *Escherichia coli*-Associated Human Diseases. *Microbiology spectrum* 2014; **2**.
- (5) **Lomonaco S, Nucera D, Filipello V.** The evolution and epidemiology of *Listeria monocytogenes* in Europe and the United States. *Infection, genetics and evolution : journal of molecular epidemiology and evolutionary genetics in infectious diseases* 2015; **35**: 172-183.
- (6) **Tewari A, Abdullah S.** *Bacillus cereus* food poisoning: international and Indian perspective. 2015; **52**: 2500-2511.
- (7) **Kadariya J, Smith TC, Thapaliya D.** *Staphylococcus aureus* and staphylococcal food-borne disease: an ongoing challenge in public health. 2014; **2014**: 827965.
- (8) **Todd ECD, Greig JD.** Viruses of foodborne origin: A review. 2015; **7**: 25-45.
- (9) **Robertson LJ, Chalmers RM.** Foodborne cryptosporidiosis: is there really more in Nordic countries? 2013; **29**: 3-9.

(10) **Dixon BR.** Parasitic illnesses associated with the consumption of fresh produce - an emerging issue in developed countries *Current Opinion in Food Science* 2016; **8**: 104-109.**Ann**